

başyazı

1920'den 1965'e kadar

Hükümet programları ve Din Eğitimi

İSMAİL LÜTFİ

On yıllarda iki ayrı kitap halinde nesredilen hükümet programları, memleketimizin «Din Eğitimi» yönünden geçirdiği dikkat çekici devreleri, en yetkili ağızların ifadesiyle gözler önüne sermiş bulunmaktadır.

Tetkikimize esas aldığımız AK Yayınları'ndan Av. Kâzım Öztürk'ün «Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları» (1) adlı kitabından öğrendiğimize göre; 1920 den günümüze kadar, 1'i «Muvakkat İcra Encümeni», 19'u «İcra Vekilleri Heyeti», 15'i de «Bakanlar Kurulu» adıyla 35 hükümet kurulmuştur. Bu süre içerisinde 5 devlet başkanı ve 14 başbakan değişmiştir.

48 sene gibi yarım asırlık bir zamanı dolduran bu müddet boyunca ancak 13 kez din eğitimi söz konusu edilmiştir. Program getirmeyen hükümetler yanında dine ve din eğitimine hiç yer vermeyen hükümet programları da mevcuttur.

670 sayfalık kitaptaki din eğitimiyle ilgili kısımları 4 bölüme ayırarak veriyi, akışı takip etme kolaylığı bakımından faydalı bulduk. Şöyleki:

- 1 — Tevhid-i Tedrisât Kanunu öncesi,
- 2 — Tevhid-i Tedrisat'tan 1949'a,
- 3 — 1949'dan 27 Mayıs 1960 ihtilâline,
- 4 — 27 Mayıs İhtilâli sonrası,

Şimdi bu dört devrede Hükümet Programlarının Din Eğitimine ayırdığı yer ve verdiği değeri sırasıyla izliyelim.

1 — TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU ÖNCESİ :

1920 de Fevzi (Çakmak) Paşa'nın başkanlığında teşekkül eden hükümetin, Maarif Vekili Dr. Rıza Nur tarafından okunan programında şu satırlar yer almakta;

«Maarif işlerinde gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her mânâsıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları cidâl-i hayatta muvaffak kılacak, istinadgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimadî nefis gibi seciye-i âliyyeye isâl eylemek...» (2)

1922'de Hüseyin Rauf reisliğindeki program getirmeyen İcra Vekilleri Heyeti'nden sonra 1923'de Fethi Bey'in reislik yaptığı hükümet, dinî eğitimi Fethi Bey'in ağzından şöyle anlıyordu:

«...halkın tehzib-i ahlâkını temin ve ihtiyâcât-ı ruhiyelerini tatmin edecek huy ve vazirler yetiştirmek için icabeden tedâbir ve teşkilât yapılacak ve medâris-i mevcude ihtiyâcât-ı asriyyeye muvafık bir surette ıslâh ve tanzim edilecek...» (3)

«Maarif siyâseti, terbiye-i umumiye ve müsterekede vahdet ve terbiye-i meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir.» (4)

Bundan sonra İsmet Paşa'nın reislik ettiği program getirmeyen İcra Vekilleri Heyeti kurulmuştur. Bu arada da Fethi Bey'in «medâris-i mevcude ihtiyâcât-ı asriyyeye muvafık bir surette ıslâh ve tanzim edilecek...» sözleri daha başka şekilde icraata konmuş ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Adı geçen ka-

- 1 — Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları. Av. Kâzım Öztürk. 1968 İstanbul. Birinci Basım. Baha Matbaası.
- 2 — Aynı eser, Sayfa: 15
- 3 — Aynı eser, Sayfa: 38
- 4 — Aynı eser, Sayfa: 39

nunun 2. maddesi, «Şer'îye ve evkaf vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve rabtedilmiştir.» (5) hükmiyle medreseler ve onlara bağlı yüksek okullar kapatılmıştır.

2 — TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNUNDAN 1949'A

İki sene sonra ikinci defa iş başına getirilen Fethi Bey, 22.11.1924'de okuduğu hükümet programında şunları söylüyordu:

«Meclis-i âlinizin yüksek kararıyla tevhid-i tedrisat esaslarını kabul ederek selâmet yolunu bulmuş olan Maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtağ olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar.) (6)

(Bu yıl Maarif Vekâletince Tevhid-i Tedrisat kanunu hükümlerine uyarak 29 İmam-Hatip Okulu açılmıştır.) (7)

1.11.1927 den 27.9.1930'a kadar 5 defa meclisin itimadına müracaat eden İsmet Paşa hükümetleri, bu itimat talebi konuşmalarının hiç birinde din eğitimiyle ilgili tek kelime sarf etmemiştir.

(Açılışından iki yıl sonra 20'ye, 1928-1930 arasında da 2'ye düşürülen İmam-Hatip Okulları 1930 da tamamen kapatılmışlardır.) (8)

27.9.1930'da tekrar iş başına gelen İsmet Paşanın «mesleki tahsil ve ihtisas» (9) dan söz ettiğine fakat kesin bir açıklama yapmağına şahit oluyoruz. Keza 4.5.1931'de İsmet Paşa, 7.3.1935'de İsmet İnönü tarafından okunan iki hükümet programı da aynı sessizlik içindedir.

(İstanbul Dârulfunûnuna bağlı İlahiyat Fakültesi, 1933'te Üniversitenin yeniden kuruluşu sırasında yerini Edebiyat Fakültesine bağlı İslâm İlimleri Enstitüsü'ne bırakmış nihâyet 1936 da bu enstitü de kapatılmıştır.) (10)

1.11.1937'de vazifeyi devralan Celâl Bayar hükümetinin 8.11.1937 de okunan programında, «ilk öğretim mevzuuna mütenezir olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir.» (11) gibi yuvarlak bir cümlecikten başka açık bir ifade görmek imkânsızdır.

11.11.1938'de reisicumhur İsmet İnönü tarafından tekrar iş başına getirilen Celâl Bayar, «geçen sene lütfen tasvibinize iktiran eden programımızın şimdiye kadar yapılmış olan kısımlarından mâadasını yürütmek azim ve kararındayız.» (12) diyerek yeni bir gelişmenin olmadığını belirtmekle yetinmiştir.

27.1.1939'da Dr. Refik Saydam, 10.4.1939'da yine Dr. Refik Saydam, 5.8.1942'de Şükrü Saracoğlu, 17.3.1943'de yine Şükrü Saracoğlu, 14.8.1946'da Recep Peker, 13.10.1947'de Hasan Saka, 8.6.1948'de yine Hasan Saka tarafından okunan hükümet programları Din Eğitimi yönünden bomboş ve tamamen ilgisizdir. Bu programlarda Köy Enstitüleri'nden sitayişle bahsedildiği dikkati çekmektedir...

3 — 1949'DAN 27 MAYIS 1960 İHTİLALİNE:

24.1.1949'da Başbakan Şemseddin Günaltay tarafından okunan hükümet programında şu satırlara rastlıyoruz.

«...Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din Eğitiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. (Bravo sesleri) Fakat lâiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermiyeceğiz. Dinin, siyasete ve şahsî menfaatlere âlet edilmesine de müsamaha etmiyeceğiz. Biz bu konuda alınmasını gerekli sayacağımız tedbirleri yüksek tasvibinize sunmakta tereddüt etmiyeceğiz.»

5 — Türkiye'de Din Eğitimi, İsmet Parmaksızoğlu, sayfa: 24

6 — Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve programları sayfa: 72

7 — Türkiye'de Din Eğitimi, sayfa: 25

8 — Aynı eser, sayfa: 25

9 — T.C. Hükümetleri Ve programları sayfa: 142

10 — Türkiye'de Din Eğitimi, Sayfa: 25

11 — T.C. Hükümetleri ve programları: Sayfa 208

12 — Aynı eser, Sayfa: 221

«Her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır.» (13)

(Bu beyanlar, Din Eğitimi bakımından çok mühim bir merhale teşkil eder. Zaten, Ankara Üniversitesinde bir İlahiyat Fakültesi açılmıştı bile. Zamanın Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu mecliste şöyle konuşuyordu.

«İlahiyat Fakültesi kurulması arzusu memleketçe, muhtelif parti gruplarının izhar edilmiş, yüksek heyetinize benimsenmiş bir fikirdir. Bu arzuya uyarak ilk defa Ankara Üniversitemiz bir İlahiyat Fakültesi açmak kararını almıştır.» (14)

Böylece, 1933'de yerini İslâm İlimleri Enstitüsüne bırakan 1936 da da tamamen ortadan kalkan İlahiyat Fakültesi yeniden kuruluyordu..)

29.5.1950'de Başbakan Adnan Menderes tarafından okunan programda Din Eğitimi konusunda açık bir ifadeye rastlanmamakta ancak;

«Maddî bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ve ahlâkî sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevî kıymetlere yer vermiyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini millî karekterine ve ananelerine göre manevî ve insanî kıymetlerle techiz edemiyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz.» (15)

(Bu arada «1 Şubat 1949 tarihli tamimle ilkokullara program dışı din derslerinin konması, İmam-Hatip Kurslarının açılması, İlahiyat Fakültesinin kurulması, 4 Kasım 1950 de din derslerinin program içine alınması, 1951'de İmam-Hatip Okullarının açılması (16) tahakkuk etmiştir. Kur'an Kursları da bu devrede faaliyete geçmişlerdir.)

30.3.1951 yine Adnan Menderes tarafından okunan programda bir önceki programdaki sözlerin hafif bir değişikliklerle tekrarlandığını görüyoruz.

24.5.1954'de Başbakan Adnan Menderes: «Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatını yalnız memleketin maddî kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevî değerlerle techizinde bulan iktidarımız...» (17) cümlelerini okuyordu.

14.12.1955'de Adnan Menderes'in okuduğu program, konumuz bakımından tamamen boştur.

(Ancak bir yıl sonra 1956'da Ortaokullara din dersi konulacaktır.)

Keza, yine Başbakan Adnan Menderes'in 4.12.1957'de meclise sunduğu hükümet programı da Din Eğitimi konusunda değil, maarif mevzuunda bile tek kelime getirmemektedir.

(Yalnız, 19 Kasım 1959'da İstanbul'da ilk Yüksek İslâm Enstitüsü aynı programın sahibi hükümet tarafından açılıyordu.)

4 — 27 MAYIS İHTİLÂLİ SONRASI :

27 Mayıs İhtilâlinde bir buçuk ay sonra 11.7.1960 tarihinde Cemâl Gürsel'in riyâsetinde teşekkül ettirilen hükümetin, Devlet Vekili Amil Artus tarafından okunan Programında Din Eğitimi konusunda açık bir beyana rastlamamaktayız. Ancak şu satırları görüyoruz:

«Vatandaşlarımızın Anayasamızla sahip oldukları din ve vicdan hürriyetlerini hiçbir engelle karşılaşmadan kullanmalarını, yani ibadetlerini tam bir hürriyet içinde yapabilmelerini sağlamak hedefimizdir. Ancak dini, uluhiyetini gölgelendirecek istismardan korunması önemle gözönünde tutulacaktır.» (18)

5.1.1961'de kurulan Cemâl Gürsel başkanlığında, program getirmeyen hükümetten sonra 27.11.1961'de Başbakan İsmet İnönü tarafından okunan program da açık bir ifâdeden yoksundur.

«Teknik öğretim ve mesleki öğretim, kalkınma mukadderatımıza sıkı sıkıya bağlıdır. Bu alana daha çok öğrenci sevkine çalışacağız.» (19) sözlerinden Din Eğitimi lehine bir hüküm çıkarmak bilmem mümkün mü?

13 — Aynı eser, sayfa: 339

14 — Türkiye'de Din Eğitimi, sayfa: 29

15 — T.C. Hükümetleri ve programları, sayfa: 359

16 — Türkiye'de Din Eğitimi, sayfa: 29

17 — T.C. Hükümetleri ve programları, sayfa: 419

18 — Aynı eser, sayfa: 481

Aynı programın bir başka yerinde de «Diyânet İşleri Başkanlığının ihtiyaçları ehemmiyetli ve kıymetli tutularak görevlerini yeterlikle başaracak imkânlarla kavuşturulacaktır.» (20) denilmektedir.

(1961 yılında, Maarif Vekâleti bünyesinde Din Eğitimi müstakil bir daire, bir Şube Müdürlüğü haline getirilmiştir.) (21)

27.1962'de Başbakan İsmet İnönü şu satırları okuyordu:

«Anayasamızın teminatı altında bulunan vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetini korumayı vazife sayıyoruz. (Ortadan ve sağdan bravo sesleri, alkışlar.)»

«Diyânet İşleri Başkanlığının çalışmalarını halkımızın bugünkü ve yarınki ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliğe ve verimli bir gelişmeye kavuşturabilmek, aydın din adamları yetiştirmek ve bunları lâyük oldukları refah seviyesine ulaştırmak için gerekli tedbirler alınacaktır. (alkışlar)» (22)

30.12.1963 yine Başbakan İsmet İnönü tarafından okunan programın öncekinin aksine, Din Eğitime tek kelime ile olsun temas etmemiş olduğunu görüyoruz.

(Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde, Şube müdürlüğü durumunda olan Din Eğitimi dairesi, Umum Müdürlük seviyesine çıkarıldı.)

26.2.1965'de Başbakan Suad Hayri Ürgüblü; «Millî Eğitimde amacımız; yurttaşların eşit eğitim imkânları içinde, istidat ve kabiliyetleri yönünde ve ölçüsünde yetişmelerini sağlamaktır. Memleketin ümit ve istikbali olan gençliği, şahsiyet sahibi ve milliyetçi bir ruh içinde yetiştirmek, onların gerek tahsil çağlarında gerekse hayata atılış devresindeki ihtiyaçlarını karşılamak baş hedefimizdir.»

«Mesleki ve teknik öğretimi, memleketin sosyal, ekonomik ve sınaî kalkınmasında tesirli kılmak, eğitim politikamızın ana gayelerinden biri olacaktır.» (23) şeklinde konuşuyordu.

Bu satırları okurken «eşit eğitim imkânları» vaadinin, 3 sene sonra hâlâ gerçekleşmemiş olmasını içimiz burkularak, memleket aleyhine bir durum hüviyetiyle kaydetmeden geçemiyoruz.

Hele de 3.11.1965'de Başbakan Süleyman Demirel'in hükümet programındaki şu satırları okuyunca, iç burkuntusu daha derinleşiyor. Mevcut hükümetin va'dinin, tatlılığı bile ortadan kalkıyor.

3.11.1965 hükümet programı şimdiye kadarkilerin en cesaretlisi olarak şunları söylüyor:

«İmam-Hatip Okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarına yüksek öğretim imkânlarını açık tutarak, kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız.» (24)

«Anayasamızın lâiklik prensibini vatandaşın dini ihtiyaçlarını baskı altında tutan, din ve ibadet hürriyetini, din eğitimini kısıtlayan bir çerçeveye içerisinde mütalâa etmek mümkün değildir. Bütün medeni memleketlerde olduğu gibi iktisadi ve kültürel alanda sür'atle mesafe alan memleketimizde de manevî inanç ihtiyacını karşılayacak şekilde din eğitimine önem vereceğiz. Modern hayatın icaplarına uygun, kültürel seviyesi yüksek vatandaş kitlelerini tatmin edecek iyi eğitim görmüş din adamlarının yetişmesine gayret edeceğiz.»

«...Aydın din adamlarının yeterli vasıf ve sayıda yetiştirilmesi üzerinde önemle duracağımız konulardandır.» (25)

(Bu vaadlerden iki yıl sonra (1967) velilerin ve öğrencilerin ısrarlı istekleri üzerine Liselerin 1. ve 2. sınıflarına ihtiyarî din dersi kondu.)

SONUÇ :

Türkiye Cumhuriyetinin 35 hükümetinin programları konumuz yönünden mevcut hükümetin programında tatlı bir sonla bitiyor. Yukarıdaki cümleleri 1965'de mecliste ve TRT mikrofonlarında dinleyen müslümanlar, ne kadar ümitlenmişlerse, 1968'de aynı satırları sadece okumak imkânı bulanlar, öncekilerin tersine, o derece ye'se kapılmaktan kendilerini alamamaktadırlar.

19 — Aynı eser, sayfa: 504

20 — Aynı eser, sayfa: 505

21 — Türkiye'de Din Eğitimi, sayfa: 31

22 — T.C. Hükümetleri ve Programları, sayfa: 533

23 — Aynı eser, sayfa: 592

24 — Aynı eser, sayfa: 617

25 — Aynı eser, sayfa: 619

4 ana devreye ayırdığımız 48 yıllık gelişim, çok açık ve seçik olarak gösteriyor ki, Din Eğitimi, samimî bir tutumdan daima mahrum kalmıştır. Son iki bölümde takip edilen gelişme, ilk iki devrenin zıddına, halktan yâni tabandan gelen şiddetli ve haklı isteklerin tatminden uzak karşılığı hüviyetinden öteye geçememektedir.

Şu bir gerçektir ki, bu «yetersiz» gelişim, hükümetlerin bizatîhi arzusundan doğsaydı, bugün hâlâ İmam-Hatip Okulu mezunları Üniversiteye girebilmek için Lise imtihanlarını vermek, mahkûmiyetinde ve külfetinde olmazlardı. Evet, daha pek yakın bir geçmişte, millî eğitim bakanı çıkıp hükümet programına rağmen, «İmam-Hatip Okulları meslek okullarıdır. Mezunları üniversiteye giremez. Siyasi hayatıma mal olacağımı bilsem bile bu hususta direneceğim.» yollu beyânat veremezdi. Verirse makamında kalamazdı. Yine, hazır binalarına kadro isteyen yüzlerce İmam-Hatip Okulu yaptırma derneği mensubu, başbakan ve millî eğitim Bakanının kapısından elleri boş dönmezler ve biz de İlhamî Ertem'in, İmam-Hatip Okullarının ve din eğitimi müesseselerinin kapatılmasını isteyen malûm çevrelerden bir gömlek yukarı; «sayılarını donduracağız» gibi bir sözüne muhatap olmazdık. Gazetelerin sütunları üniversiteye girme hakkı isteyen İmam-Hatiplilerin haklı feryatlarıyla dolmazdı.

KEMAL KURDAŞ'IN BEYANATI :

Ve nihâyet, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü sayın Kemal Kurdaş 23-10.1968 Çarşamba günü saat 19.00 haberlerinde TRT'den bütün yurda yayılan beyanatında «1969-1970 ders yılında öğretmen ve Sat'at Okulları ile Ticaret ve Tarım Lisesi mezunlarının Orta Doğu Teknik Üniversitesine kabul edileceğini, bu kararın Üniversite mütevelli heyetince de tasdik edildiğini» söylerken, Lise müfredâtına en uygun programa sahip olan İmam-Hatip Okullarını unutamaz, hiç değilse «bu karar halka dönük eğitim sisteminin yeni bir aşamasıdır» şeklinde konuşamazdı. Hele hele, hemen bütün İmam-Hatip Okulu öğrencilerinin köylü ve dar gelirli ailelerin çocukları oldukları gerçeğini görmemezlik edemezdi.

NELER OLABİLİR?

İnsana, «bu ne perhiz, bu ne lâhana tursusu» dedirtecek kadar garip olan bu olaylar, son aylarda hemen bütün yurt sathını saran işgal ve boykot hadiselerinde vakarını ve kanunlara saygısını korumasını bilmiş, senelerden beri haklarını hep kanun yoluyla elde etmeye çalışmış olan din eğitimi gören öğrencileri haklı serzenişlere sevk etme istidadındadır. Bir ay öncesinin gazete sütunlarına akseden Konya ve Kayseri sessiz yürüyüşlerini, bu tahammülü güç gelişmelere verilen en masum cevap olarak nitelemekten başka çaremiz yoktur.

Bir öğretim ve eğitim müessesesinin verimi, herhalde o kuruma tanınan haklar ve sağlanan şartlarla doğru orantılıdır. Din eğitimi yapan okulların huzursuzluğu, millet ekseriyetinin, halkın rahatsızlığı demektir. Bu ise, apaçık bir tehlikedir.

Teşvik beklerken tahkir'e muhatap olan, devamlı üvey evlât muamelesine tabii tutulduğu halet-i ruhiyesi içinde bulunan gençlik kütesinin hep «uysal koyun» tavrıyla hareket edeceğini sanmak, büyük bir gaflet olur. Çağımızın yığınlarının psikolojisine azıcık aşinalığı olması gereken mes'ul kişiler, «diplomalı gayr-i memnunlar» topluluğu meydana getirmenin «idari intihar» demek olduğunu bilmelidirler.

NELER YAPILMALI?

Hükümet Programlarında da sık sık dile getirildiği üzere plânlı kalkınma çabası içinde hızlı kalkınmayı hedef alan bir memleket olarak «üst yapı»mızın sağlamlaşmasına büyük ihtiyacımız vardır. Diğer milletlerin, millî gelirlerinin % 3'ünü yatırarak elde ettikleri % 1 kalkınma hızını, Japonya millî gelirinin % 2,5 uğunu yatırarak sağlamışsa bunu, cemiyetindeki «üst yapı» dediğimiz ahlâkî durumun sağlamlığına borçludur. Aynı % 1 kalkınma hızını Rusya % 5 yatırımla elde edebilmişse bu da, «üst yapı»nın yıkılmasının ve halkın pasif mukavemetinin normal neticesidir.. Şu halde, sarfedilen bunca gayretlerden memnun edici neticeler almak istiyorsak ve bunda samimî isek, her sahada imanlı, ahlâklı memur ve meslek adamı yetiştirmeliyiz. Bunun en kestirme ve sağlam yolu da İmam-Hatip Okulu mezunlarına Üniversitenin çeşitli dallarında tahsil imkânı vermek olsa gerektir.

Bizi, bu noktada aşırı bulacaklar çıkacaktır belki. Ne yapalım ki, gerçekleri olduğu gibi görme olgunluğunu gösterenlerin başka bir çıkar yol gösterdiklerine şa-